

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17533411>

Кропочева Н. М.,

науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О.

Сухомлинського,

ORCID: 0000-0002-7025-8272, e-mail: veritas59@i.ua

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ ВІДКРИТОЇ НАУКИ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

ABSTRACT. *The article discusses the linguistic features of the concept of Open Science through the prism of the dichotomy: open society — closed society. The analysis is based on the interpretations of the concept of «openness» in lexicographical and philosophical sources.*

KEYWORDS: *open science, openness, open society, closed society.*

Сучасний науковий дискурс характеризується інтенсивним розвитком поняттєвого апарату, зокрема у сфері відкритої науки (Open Science). Протягом останніх десятиліть ця концепція еволюціонувала від загальної ідеї до практично орієнтованої сукупності міжнародних і національних ініціатив, рекомендацій, політик та інструментів дослідницької діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Для виконання поставлених завдань використано методи порівняння, діалектичного осмислення явищ, процесів у руслі концепції відкритої науки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. У цій розвідці акцент зроблено на мовному вимірі категорії «відкритість», що, як показує проведений аналіз, виступає однією з ключових ознак сучасного наукового процесу. Лексема «відкритий» у Словнику синонімів української мови подається в таких значеннях: «те, що стало видимим», «те, що дозволяє доступ ззовні», «те, що не заслонене, не приховане» [2, с. 253–254]. Ці смисли корелюють із сучасними уявленнями про відкриту науку як модель прозорого, інклюзивного й співпрацеорієнтованого наукового простору.

Протилежне значення лексеми «закритий», яка тлумачиться як «невидимий», «недоступний», «обмежений для стороннього впливу», підкреслює полярність концептів відкритості й закритості [2, с. 534]. Таким чином, «відкритість» у науковому контексті передбачає не лише доступ до результатів, а й участь у всіх стадіях дослідницького процесу — від формування гіпотези до репрезентації наукових результатів, наукового продукту, технології, включно з відкритими даними, відкритим рецензуванням тощо.

Філософське осмислення поняття «відкритість» можна простежити в працях Карла Поппера, зокрема в праці «Відкрите суспільство і його вороги», де відкритість трактується як гнучкість, демократичність, орієнтованість на індивідуальну свободу й раціональність. Закрите суспільство уражене стагнацією, авторитаризмом, а також явним переважанням соціально-масового начала над індивідуальним [1, с. 621–622]. У протиставленні «відкритого» і «закритого» суспільств закладено й типологію наукової комунікації.

У зазначеному контексті слід розглядати й наукові бібліотеки, які є не лише одним із підрозділів закладів вищої освіти, а й ключовим учасником дослідницької інфраструктури. Дотримуючись лінгвістичних положень нашої розвідки, доречним буде ще раз зацентувати увагу, що попри всі трансформаційні колізії та модернізаційні процеси, незмінним залишилося саме поняття «бібліотека», нагадуючи й зберігаючи історично закріплену назву.

На міжнародному рівні сформовано дві домінантні парадигми відкритої науки. Перша — рамкова концепція ЮНЕСКО, що включає в себе ініціативи, дослідницькі практики, політики, «спрямовані

на те, щоб зробити наукові знання, методи, дані та факти відкритими та доступними для всіх, розширити наукове співробітництво та обмін інформацією на користь науки та суспільства <...>» [5], і друга, європейська, представлена програмами Horizon 2020 та Horizon Еуропа, які системно реалізуються в змісті європейських програм через механізми відкритих ліцензій, журналів і репозитаріїв відкритого доступу [3; 4].

ВИСНОВКИ. Лінгвістичний аналіз свідчить про багатозначність і водночас недостатню термінологічну усталеність поняття «відкрита наука». Це ускладнює розроблення чітких нормативно-правових засад її впровадження в національному просторі, уповільнює процес встановлення рівня значимості й впливу наукових бібліотек на вироблення власних практик упровадження концепції відкритої науки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко І. Суспільство відкрите і суспільство закрите. Філософський енциклопедичний словник. Ін-т філософії ім. Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 621–622. URL: <https://surl.l.u/taqtwt> (дата звернення: 29.04.2025).
2. Бурячок А. А. & Гнатюк Г. М. та ін. Словник синонімів української мови : В 2-х т. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т української мови НАН України. К.: Наук. думка, 2001. с. 534.
3. Жилиєв І. Теоретичні основи формування правового та економічного забезпечення дослідницької діяльності закладів вищої освіти в контексті імплементації концепції відкритої науки. Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука» : препринт (аналітичні матеріали). Електрон. вид. Київ, Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. 206 с.
4. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. A new ERA for Research and Innovation. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0628>.
5. First draft of the UNESCO Recommendation on Open Science = Перший проект Рекомендацій ЮНЕСКО з відкритої науки. UNESCODOC. 2020.19 с. Доступно також: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374837_rus.